СТРУКТУРНІ СКЛАДНИКИ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

STRUCTURAL COMPONENTS OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

У статті розглянуто актуальну проблему вищої школи – підготовку майбутніх фахівців дошкільної освіти, формування в них фахової компетентності, без набуття якої неможлива реалізація гармонійного виховання й навчання дітей дошкільного віку. Обґрунтовано, що для ефективної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, здатних ефективно здійснювати в майбутньому основні функціональні обов'язки, закладам вищої педагогічної освіти необхідно в основу навчальних програм профілюючих дисциплін закладати формування професійної компетентності як головну мету навчання. На основі цього окреслено передумови модернізації педагогічної освіти і переходу до навчання на основі компетентнісного підходу, розглянуто сутність понять «компетентність» і «професійна компетентність». Стаття містить аналітичний огляд літератури, присвяченої вивченню проблеми формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. У статті актуалізовано психолого-педагогічні підходи до визначення і змісту поняття «фахова/професійна компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». Проведено порівняльний аналіз досліджень, де представлені різні моделі формування фахової компетентності майбутніх вихователів, складові компоненти структури професійної компетентності педагогів дошкільної освіти, а також критерії та показники професійної компетентності педагогів нової формації, яких потребують сучасні загальноосвітні школи, і до яких підвищується соціальне замовлення. Фахову компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розглянуто як інтегральне утворення, що охоплює знання, професійно-педагогічні вміння, способи діяльності й мотиваційно-ціннісну спрямованість вихователів на вивчення, освоєння, реалізацію, розробку сучасних педагогічних технологій у виховній діяльності.

Ключові слова: фахова компетентність, компетенції, структура, компоненти, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

The article touches upon the current problem of higher education – the training of future specialists in preschool education, the formation of their professional competence, which is necessary for implementation of harmonious education of preschool children. It is substantiated that for effective training of future educators of preschool institutions capable to perform their future basic functional responsibilities, it is necessary for institutions of higher pedagogical education to base the formation of professional competence as the main goal of education on the curriculum of profile disciplines on. On this base, the preconditions for the modernization of pedagogical education and the transition to learning on the basis of the competence approach have been outlined, the essence of the concepts "competence" and "professional competence" has been considered. The article contains an analytical review of the literature devoted to the study of the problem of formation of professional competence of future educators of preschool institutions. The psychological and pedagogical approaches to the definition and content of the concept "professional/professional competence of future educators of preschool education institutions" have been actualized in the article. A comparative analysis of research has been done, which presents different models of professional competence of future educators, components of the structure of professional competence of preschool teachers, as well as criteria and indicators of professional competence of teachers of new formations needed by modern secondary schools and increasing social order. Professional competence of future educators of preschool education is considered as an integrated education that includes knowledge, professional and pedagogical skills, methods of activity and motivational and value orientation of educators to study, master, implement, develop modern pedagogical technologies in educational activities.

Key words: professional competence, competencies, structure, components, future educators of preschool education institutions.

УДК 371.211.24:371.15
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.22>

Теличко Т.В.,
викладач дошкільного відділення
Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розвиток суспільства визначає нові пріоритети й напрями вищої школи. Необхідність удосконалення системи освіти очевидна, а початком такого процесу повинна стати система дошкільної освіти – перша її ланка. Тому найважливішою тенденцією сучасної освіти є оновлення вимог до педагогів закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО). Необхідність підвищення професійної компетентності вихователів ЗДО пов'язана з реалізацією Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років [6], упровадженням Концепції реалізації державної політики у сфері реформу-

вання загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [11] та Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) [10], які орієнтують педагогів ЗДО на нові результати освіти – формування здатності дитини діяти самостійно в різних ситуаціях; розвиток інтересів дітей, допитливості та пізнавальної мотивації, уяви і творчої активності; становлення свідомості.

Закладам дошкільної освіти потрібен вихователь, здатний з наукових позицій, спираючись на вікові й індивідуальні особливості дітей, планувати й організовувати педагогічно доцільну систему роботи, здійснювати суб'єкт-суб'єктну

взаємодію з дітьми, спрямовану на їхній розвиток і саморозвиток, регулювати й коригувати хід і результати освітнього процесу з урахуванням зворотного зв'язку [1, с. 50].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час аналізу наукової літератури з проблематики дослідження встановлено, що на теоретичному рівні окремі аспекти проблеми формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки є предметом міждисциплінарних досліджень українських і зарубіжних науковців. Так, вивчення та аналіз поняття «компетентність» розкрито в наукових публікаціях С. Бондар, І. Гушлевської, М. Кадемїї, О. Лисак, Л. Отрощенко, Т. Ткаченко, О. Пометун, І. Родигіної, Г. Селевка, А. Хуторського, С. Шишова та ін. Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних засад упровадження компетентнісного підходу в педагогічну освіту зробили закордонні й українські науковці: Б. Авво, А. Бермус, А. Вербицький, О. Дахін, М. Князян, В. Краєвський, О. Локшина, А. Маркова, А. Мітєєва, Л. Морська, О. Овчарук, В. Петрук, Д. Погонишева, О. Савченко, О. Субетто, Ю. Татур, С. Трубачева та ін. Сутність, зміст та структуру професійної компетентності в наукових розвідках обґрунтовують В. Байденко, В. Введенський, Т. Захараш, Н. Кучугурова, Дж. Равен та ін. Шляхи формування компонентів професійної компетентності педагогів досліджують Н. Бордовська, О. Дронова, Н. Гузій, О. Кучерявий, Л. Хоружа та ін. Можливі шляхи формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки висвітлюють Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, Н. Кудикіна, Г. Підкурманна, Т. Поніманська, Т. Танько та ін. Аналіз питань підготовки фахівців для дошкільних установ та осмислення освітніх процесів, специфічних для України, відображено в дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, Н. Калініченко, О. Кононко, О. Сухомлинської та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте питання структурування фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО, сформованої на основі міждисциплінарного підходу в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти, залишається відкритим.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні та структуруванні фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО, розкритті сутності її структурних складників.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній літературі поняття «компетенція» (від лат. Competentia) – це коло питань, в яких особистість добре обізнана, володіє відповідними знаннями і здібностями, які дозволяють їй обґрунтовано судити про таку сферу й ефективно діяти в ній [7, с. 11]. Разом із поняттям «компетенції» використовується поняття «компетент-

ність», тому необхідно розглянути відмінності цих синонімічно використовуваних понять. Компетенція охоплює сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної, продуктивної діяльності стосовно них. Компетентність відображає наявність відповідної компетенції, що охоплює особистісне ставлення до неї і предмету діяльності [2, с. 14].

В останні роки проводяться інтенсивні дослідження, присвячені використанню поняття «професійна компетентність» щодо педагогів дошкільної освіти. Науковці розглядають зміст і структуру професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО шляхом виокремлення різних її складників, що відображають особливості професійної діяльності такої категорії педагогічних працівників. Так, у структурі професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО Н. Довкуш виокремлює когнітивний, діяльнісний і професійно-особистісний компоненти [5, с. 8]. Натомість М. Скрипник та Л. Мінда розглядають професійну компетентність майбутніх вихователів крізь призму способів дій, заснованих на знаннях, уміннях, ціннісних відносинах, досвіді [12, с. 85]. Досить цінним у педагогічній науці є дослідження Г. Беленької, яка в структурі професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО виокремлює декілька складників, які представлені як види готовності: психологічна – в аспектах мотиваційно-ціннісного та емоційно-оцінного ставлення до педагогічної дійсності (смисли й цінності суб'єкта); теоретична – відображає здатність вихователя моделювати і проектувати педагогічний процес; знання закономірностей педагогічного процесу, їхнє урахування в роботі з дітьми; вільне володіння методикою виховання і навчання в різних вікових групах; технологічна – представлена групою процесуальних умінь щодо здійснення мети, вибору засобів вирішення педагогічних завдань і володіння педагогічними технологіями реалізації педагогічних цілей; результативна – відображає здатність майбутніх вихователів ЗДО фіксувати результати своєї діяльності, аналізувати, узагальнювати досвід, прогнозувати свою діяльність; здійснювати аналіз ефективності використання технологій, методів і прийомів в освітньому процесі [3, с. 128]. Що стосується професійної компетентності майбутніх вихователів, то О. Косенчук та Н. Бахмат розглядають її як багатофакторне явище, що охоплює систему теоретичних знань і способів їхнього застосування в конкретних педагогічних ситуаціях, ціннісні орієнтації майбутніх вихователів, а також інтегративні показники їхньої культури (мова, стиль спілкування, ставлення до себе і своєї діяльності, до суміжних галузей знання тощо) [8, с. 250].

Поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців дошкільного виховання» в дослідженні О. Богуш визначено як інтегративну професійно-особистісну характеристику, що охоплює сукупність цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, особистісних та психологічних якостей, які забезпечують здатність фахівця ефективно виконувати професійні функції й завдання, сприяють самореалізації та саморозвитку особистості. Професійна компетентність дає можливість фахівцю успішно виконувати різноманітні види професійної діяльності, поєднує в собі великий спектр практичних дій і знань, показує ступінь сформованості професійної культури фахівця і визначає результати його роботи [4, с. 44].

Розглядаючи професійну підготовку майбутніх вихователів ЗДО, В. Абашина виокремлює чотири основні складники їхньої професійної компетентності. Мотиваційно-вольовий компонент охоплює мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки, стимулює творчий вияв особистості в професії; передбачає наявність інтересу до професійної діяльності. Функціональний компонент загалом виявляється у вигляді знань щодо способів педагогічної діяльності, необхідних для проектування і реалізації тієї чи іншої педагогічної технології. Комунікативний компонент компетентності охоплює вміння ясно й чітко висловлювати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, передавати раціональну й емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки. Рефлексивний компонент виявляється в умінні свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку, особистісних досягнень; сформованість таких якостей і властивостей, як креативність, ініціативність, спрямованість на співпрацю, творчість, схильність до самоаналізу [2, с. 75].

Отже, науковці в характеристиці професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО поєднують психолого-педагогічні знання, вміння і професійно важливі якості в теоретичний, практичний і особистісний компоненти.

Підтримуючи наукову ідею щодо компонентної структури професійної компетентності, спираючись на вимоги нормативних документів, першим компонентом у складі фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО виокремлюємо мотиваційно-ціннісний, який визначає:

1) наявність мотивів і потреб в оволодінні сучасними педагогічними технологіями для успішної організації професійної діяльності, бажання бути залученим у цей процес і задоволеність результатом власної діяльності;

2) усвідомлення значущості професійної компетентності для забезпечення гарантованого результату освіти як ефективного способу формування особистості дошкільника;

3) бажання актуалізувати і розширювати наявний досвід і знання;

4) прагнення до саморозвитку у сфері вивчення і використання інноваційних технологій у професійній діяльності.

Окреслений компонент виконує низку функцій: спонукальну (викликає активність вихователів до професійної діяльності, потребу в ній); спрямовуючу (визначає характер мети в професійній діяльності); регулюючу (визначає ціннісні орієнтації, мотиви професійної діяльності).

Другим компонентом у структурі фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО визначаємо когнітивний, який передбачає:

1) наявність сукупності науково-теоретичних знань, які стосуються різних видів, структури, властивостей сучасних педагогічних технологій та концептуальних підходів до їх використання тощо;

2) знання основ сучасної практики розроблення технологічних карт і методики використання педагогічних технологій в освітньому процесі;

Сформованість когнітивного компонента свідчить про підготовленість студентів до засвоєння практичних способів діяльності в ЗДО на основі засвоєних психолого-педагогічних знань.

Діяльнісний компонент фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО передбачає оволодіння студентами сукупністю вмінь щодо реалізації педагогічних технологій (проектувальних, організаційно-педагогічних, операційно-технічних та рефлексивно-оцінних). Такими вміннями є:

1) проектувальні – вміння вихователів ЗДО моделювати і конструювати освітній процес із використанням педагогічних технологій; формулювати цілі, завдання діяльності, планувати їх досягнення, передбачати можливі труднощі; здійснювати підбір форм, методів і технологій згідно з віковими та індивідуальними можливостями дітей;

2) організаційно-педагогічні – охоплюють оволодіння способами організації діяльності та взаємодії дітей на всіх етапах реалізації технології з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дошкільників;

3) операційно-технічні – реалізуються в уміннях розробляти, апробувати й застосовувати сучасні педагогічні технології, адекватні для дошкільного віку; інструментально представляти педагогічну технологію: створювати дидактичне (інтерактивні ігри, кейси, посібники) й методичне (технологічні карти, конспекти занять тощо) забезпечення;

4) рефлексивно-оцінні вміння дозволяють здійснювати оцінку й коригування вихователем діяльності вихованців на всіх етапах реалізації технології, проводити аналіз ефективності використання технологій в освітньому процесі.

На основі проведеного теоретичного аналізу визначаємо, що професійна компетентність майбутніх вихователів ЗДО є інтегральною якістю, що

охоплює знання, професійно-педагогічні вміння, способи діяльності й мотиваційно-ціннісну спрямованість студентів на вивчення, освоєння, реалізацію, розроблення сучасних педагогічних технологій, що сприятимуть особистісному розвитку дошкільників.

Висновки. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів ЗДО детерміновано інтегральністю умов (об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх) і зумовлено необхідністю постійного підвищення такої компетентності та професіоналізму в контексті самоосвіти студентів. Тому професійна компетентність майбутніх вихователів ЗДО структурно є сукупністю психолого-педагогічних знань, умінь, навичок та досвіду в єдності та взаємозв'язку духовних, ціннісних, інтерактивних і творчих проявів, особистісних якостей і мотивації. Кожний складник професійної компетентності характеризується конкретними аспектами його виявлення і розглядається в контексті здійснення професійної діяльності.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що особливе місце в структурі професійної діяльності займають знання і вміння, що характеризують здатність майбутніх вихователів ЗДО використовувати сучасні педагогічні технології в освітньому процесі. Тому фахову компетентність доцільно представити у вигляді взаємодіючих компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного та діяльнісного, які інтегрують особистісні установки майбутніх вихователів ЗДО, їхніх знань і представлені групою проєктувальних, організаційно-педагогічних, операційно-технічних і рефлексивно-оцінних умінь, що сприятимуть особистісному розвитку дошкільників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абашина В.В. Профессиональная подготовка компетентного педагога дошкольного образования в вузе : монография. Ханты-Мансийск, 2010. 286 с.
2. Асаева И.Н. Развитие профессиональных компетенций воспитателей дошкольных учреждений разного вида в процессе повышения квалификации : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Екатеринбург, 2009. 23 с.
3. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ : Університет, 2011. 320 с.
4. Богуш А.М. Компетентнісний підхід до комунікативно-мовленнєвої професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Комунікативно-мовленнєвий супровід ставлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України* : навч. посіб. Одеса, 2013. С. 32–92.
5. Довкуш Н.В. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до прогностичної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2011. 20 с.
6. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років.
7. Корнєєва О.Л. Організація методичної роботи з вихователями дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2012. 21 с.
8. Косенчук О.Г., Бахмат Н.В. Модель інформаційно-комунікаційного забезпечення управління якістю дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Вип. 1 (69). С. 246–257.
9. Косенчук О. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2019. Вип. 1. С. 71–77.
10. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 31.08.2018).
11. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 14.03.2018).
12. Скрипник М., Мінда Л. Методична компетентність вихователів дошкільних навчальних закладів: сутність та структура. *Обрії*. 2014. Вип. 1(38). С. 84–88.